

УДК 78.071.2

DOI <https://doi.org/10.31723/2524-0447-2020-31-1-20>**Віола Григорівна Демидова**

ORCID: 0000-0002-8757-0385

кандидат педагогічних наук, народна артистка України,
професор кафедри сольного співуОдеської національної музичної академії імені А. В. Нежданової
violademidova2017@gmail.com

ЗМІСТ ТА СУТНІСТЬ ПРОФЕСІЙНОЇ МОБІЛЬНОСТІ МУЗИКАНТА-КОНЦЕРТМЕЙСТЕРА

Мета дослідження – визначити та теоретично обґрунтувати сутність та зміст поняття «професійна мобільність музиканта-концертмейстера» в умовах навчання у вищих музичних закладах. **Методологічну основу** дослідження становлять такі теоретичні методи, як: аналіз, систематизація та узагальнення наукових джерел – для уточнення сутності понять «мобільність», «професійна мобільність музиканта-концертмейстера»; методи порівняння, узагальнення отриманих теоретичних даних – для виявлення спільних та розбіжних рис трактування категорії «мобільність» у різних галузях наук, місця професійної мобільності серед низки інших видів мобільності; теоретичне моделювання – для визначення сутності поняття «професійна мобільність музиканта-концертмейстера» та його структурних компонентів. **Наукову новизну** дослідження становить виявлення змісту поняття «професійна мобільність музиканта-концертмейстера» в умовах навчання у вищих музичних закладах; визначення її ролі в процесі формування майбутнього фахівця-музиканта; виявлення структури професійної мобільності майбутніх музикантів-концертмейстерів (когнітивно-творчий, особистісно-рефлексивний, художньо-комунікативний компоненти). Розкрито значення професійної мобільності як умови, що забезпечує оперативність та адаптацію професіональних дій, що, своєю чергою, сприяє досягненню високого рівня успішності майбутнього концертмейстера – випускника вищих музичних закладів. **Висновки.** Мобільність – це інтегральна характеристика особистості, що забезпечує динамізм перебігу пізнавально-виконавських процесів, оперативність виконання інтерпретаційно-практичних дій, швидкість встановлення контактів із солістами та слухачами, високу адаптивність до змін щодо умов навчальної та професійної діяльності. Формування навичок мобільності є механізмом особистісної та професійної самореалізації здобувачів вищої освіти у галузі знань «Музичне мистецтво». Концертмейстерська діяльність є одним з актуальних і ефективних засобів формування професійної мобільності майбутніх педагогів-музикантів у процесі фахової підготовки.

З цієї точки зору професійна мобільність відображає здатність і готовність індивіда до постійних змін своєї професійної позиції, статусу, переміщень у професійній сфері на основі певних ціннісних орієнтацій, особистісних властивостей.

Ключові слова: музикант-концертмейстер, професійна мобільність концертмейстера, якості особистості, художньо-когнітивний, особистісно-рефлексивний, творчо-комунікативний компоненти структури професійної мобільності музиканта-концертмейстера.

Demydova Viola Hryhorivna, Candidate of Pedagogical Sciences, People's Artist of Ukraine, Professor at the Department of Solo Singing of the Odessa National A. V. Nezhdanova Academy of Music

The content and essence of professional mobility of a musician-accompanist

The purpose of the study is to define and theoretically substantiate the essence and content of the concept of "professional mobility of a musician-accompanist" in terms of studying in higher music institutions. **The methodological basis** of the study are the following theoretical methods: analysis, systematization and generalization of scientific sources – to clarify the essence of the concepts of "mobility", "professional mobility of a musician-accompanist"; methods of comparison, generalization of the obtained theoretical data – to identify common and divergent features of the interpretation of the category "mobility" in different branches of science, the place of professional mobility among a number of other types of mobility; theoretical modelling to determine the essence of the concept of "professional mobility of a musician-accompanist" and its structural components. **The scientific novelty** of the study is to identify the meaning of the concept of "professional mobility of a musician-accompanist" in the conditions of study in higher music institutions; determining its role in the process of forming a future musician; identification of the structure of professional mobility of future musicians-accompanists (cognitive-creative, personal-reflexive, artistic-communicative components). The importance of professional mobility as a condition that ensures the efficiency and adaptation of professional activities, which, in turn, contributes to the achievement of a high level of success of the future accompanist – a graduate of higher music institutions. **Conclusions.** Mobility is an integral characteristic of personality that provides dynamism of cognitive-performance processes, efficiency of interpretation and practical actions, speed of establishing contacts with soloists and listeners, high adaptability to changes in the conditions of educational and professional activity. The formation of mobility skills is a mechanism of personal and professional self-realization of higher education in the field of knowledge "Musical Art". Concertmaster's activity is one of the actual and effective means of forming professional mobility of future music teachers in the process of professional training. From this point of view, professional mobility reflects the ability and willingness of the individual to constantly change their professional position, status, movements in the professional sphere on the basis of certain value orientations, personal characteristics.

Key words: musician-accompanist, professional mobility of the accompanist, personality qualities, artistic-cognitive, personality-reflexive, creative-communicative components of the structure of professional mobility of the musician-accompanist.

Демидова Виола Григорьевна, кандидат педагогических наук, народная артистка Украины, профессор кафедры сольного пения Одесской национальной академии имени А. В. Неждановой

Содержание и сущность профессиональной мобильности музыканта-концертмейстера

Цель исследования – определить и теоретически обосновать сущность и содержание понятия «профессиональная мобильность музыканта-концертмейстера» в условиях обучения в высших музыкальных заведениях. **Методологическую основу** исследования составляют такие теоретические методы, как: анализ, систематизация и обобщение научных источников – для уточнения сущности понятий «мобильность», «профессиональная мобильность музыканта-концертмейстера»; методы сравнения, обобщения полученных теоретических данных – для выявления общих и отличительных черт трактовки категории «мобильность» с позиции различных отраслей науки, места профессиональной мобильности среди других видов мобильности; теоретическое моделирование – для определения сущности понятия «профессиональная мобильность музыканта-концертмейстера» и его структурных компонентов. **Научную новизну** исследования составляет выявление содержания понятия «профессиональная мобильность музыканта-концертмейстера» в условиях обучения в высших музыкальных учебных заведениях; определение ее роли в процессе формирования будущего специалиста-музыканта; выявление структуры профессиональной мобильности будущих музыкантов-концертмейстеров (когнитивно-творческий, личностно-рефлексивный, художественно-коммуникативный компоненты). Раскрыто значение профессиональной мобильности как условия, которое обеспечивает оперативность и адаптацию профессиональных действий и, в свою очередь, способствует достижению высокого уровня успешности будущего концертмейстера – выпускника высших музыкальных заведений. **Выводы.** Мобильность – это интегральная характеристика личности, которая обеспечивает динамизм течения познавательно-исполнительских процессов, оперативность выполнения интерпретационно-практических действий, скорость установления контактов с солистами и слушателями, высокую адаптивность к изменениям по условиям учебной и профессиональной деятельности. Формирование навыков мобильности является механизмом личностной и профессиональной самореализации соискателей высшего образования в области знаний «Музыкальное искусство». Концертмейстерская деятельность является одним из актуальных и эффективных средств формирования профессиональной мобильности будущих педагогов-музыкантов в процессе профессиональной подготовки. С этой точки зрения профессиональная мобильность отражает способность и готовность индивида к постоянным изменениям своей профессиональной позиции, статуса, перемещений в профессиональной сфере на основе определенных ценностных ориентаций, личностных свойств.

Ключевые слова: музыкант-концертмейстер, профессиональная мобильность концертмейстера, качества личности, художественно-когнитивный, личностно-рефлексивный, творческо-коммуникативный компоненты структуры профессиональной мобильности музыканта-концертмейстера.

Актуальність теми. Динаміка і темп розвитку суспільства, що охоплюють усі сфери життєдіяльності людини XXI століття, вимагають адаптивності, гнучкості, швидкого реагування на зміни. Якістю вирішення цих питань стає рівень мобільності особистості. Професійна діяльність музиканта-концертмейстера за своєю сутністю (несталість умов виконавства, підпорядкування своєї гри художнім завданням музичного тексту та характерним психофізичним особливостям соліста, створення ілюстративного та образотворчого фону, ансамблеве взаєморозуміння та єдність) дозволяє розглядати мобільність концертмейстера як вирішальну умову досягнення високого рівня його професійної успішності. Тому розгляд указаних чинників становить актуальний зміст наукового дослідження.

Мета статті – визначити та теоретично обґрунтувати сутність та зміст поняття «професійна мобільність музиканта-концертмейстера» в умовах навчання у вищих музичних закладах.

Виклад основного матеріалу. Формування мобільності як якості особистості визначається нині необхідністю швидкої соціальної та професійної адаптації людини у суспільстві, що зумовлене постійними змінами індивідуального та соціального буття. Ключовим механізмом процесу соціальних перетворень та змінності сучасного світу постає мобільність професійної діяльності особистості. Незважаючи на широке вживання вченими такого поняття в наукових публікаціях, воно донині не отримало конкретного визначення.

Феномен «мобільність» було введено професором Гарвардського університету П. Сорокіним у 20-х роках минулого століття. У своїх працях учений використовує термін «соціальна мобільність» та характеризує її в двох значеннях: горизонтальна та вертикальна. Горизонтальна позначає переміщення, зміни всередині соціального простору, вертикальна – розширення кар'єрних можливостей індивіда зі збереженням або змінами його належності до певної соціальної групи [9].

Термін «мобільність» у різних галузях наук має свої особливості, але в будь-якому разі включає позначення перемішень, змін усередині соціального простору, а також певну властивість особистості, що перебуває у стані динамічного розвитку або здатна до швидких змін щодо станів чи способів реалізації власної діяльності.

Аналіз літературних джерел із зазначеної проблеми дає можливість відзначити таке:

– у філософії категорія «мобільність» розглядається вченими (Б. Гершунським, Л. Сорокінім, І. Пригожиним, І. Фроловим) як основа продуктивної інноваційної діяльності, креативності, інтелектуальної адаптованості;

– у соціології – як переміщення людей у соціальних групах (Т. Аракелова, І. Василенко, Г. Зборовський, І. Смирнова);

– у психології – в контексті зазначеної категорії зосереджується увага на готовності особистості до соціальної адаптації та її пристосування до нових умов життєдіяльності (Є. Зеер, Е. Клімов, А. Маркова, Л. Мітіна, Н. Пряжников та ін.);

– у педагогіці – як здатність до створення оптимальних умов професійної діяльності, гнучкості, готовності робити вибір, діяти творчо, постійно самовдосконалюватись (К. Абульханова-Славська, А. Маслоу, Л. Меркулова, В. Тернопільська, Н. Чижова, І. Бутова, Л. Мойсеева, М. Кравець, О. Борисова, І. Могилевська, О. Філатова).

Розвідки зазначених вище науковців свідчать про те, що у сучасній освіті незаперечним є факт необхідності та важливості вирішення питань, пов'язаних з мобільністю сучасного здобувача вищої освіти. Є достатня кількість наукових досліджень, де вченими розглянуто: особливості музично-виконавської діяльності (В. Дряпіка, Я. Мільштейн, С. Раппопорт, Ю. Юцевич), вивчення виконавської інтерпретації музичних творів (М. Бенюмов, Є. Гуренко, О. Ільченко, Н. Корихалова, Є. Назайкінський) та професійного становлення фахівця-музиканта (Л. Арчажнікова, Н. Белая, Л. Горюнова, А. Митекіна, С. Морозова, Е. Симанюк, О. Щербінін, Я. Соловей); формування професійної мобільності студентів коледжів (І. Бутова). Проте, на наш погляд, варто терміново звернути увагу на актуальну проблему виявлення сутності, змісту та особливостей професійної мобільності музиканта-концертмейстера у сфері музично-інструментальної діяльності студентів закладів вищої освіти.

Слід зазначити, що феномен «мобільність», внаслідок розвідок учених, постійно розширюється та поглиблюється, а його трактування наповнюється новим змістом. У зв'язку з цим вважаємо за необхідне визначити місце та роль професійної мобільності концертмейстера серед виокремлених на тепер ученими видів мобільності, що становлять таке:

– *соціальна мобільність*, що трактується в первісному значенні (зміна індивідом місця у соціальній структурі, його переміщення з однієї соціальної групи в іншу);

– *культурна мобільність* як «здатність особистості природно сприймати культурні традиції етносу, дотримуватися принципу багатокультурного плюралізму, прагнути виробляти нові культурні цінності, зіставляючи їх із творами світової культури, висвітлюючи свою загальнокультурну інформованість» [6, с. 162];

– *соціокультурна мобільність*, що визначається внутрішнім «енергетизмом особистості, її внутрішньою потенцією та зумовлюється взаємодією двох структур: постійної (духовний стрижень, стабільне ядро, цінності вищого рангу) та змінної (гнучкість, мінливість, рухливість свідомості)» [2, с. 18];

– *академічна мобільність* як одна з необхідних складових частин інтеграційних процесів і міжнародного співробітництва у сфері вищої освіти, основу якої становить «включене навчання», що забезпечує вільний вибір студентом освітньої траєкторії та реалізацію внутрішньої потреби інтелектуального потенціалу в русі» [6, с. 25];

– *професійна мобільність* як «здатність особистості до реалізації своєї потреби в певному виді діяльності, відповідних схильностей і можливостей особистості з користю для суспільства; вміння переходити від одного рівня професійної діяльності до іншого, розширюючи та поглиблюючи її характер або рівень; прояв своєї професійної компетентності» [6, с. 162].

Досліджуючи професійну мобільність, Л. Сушенцева підкреслює «внутрішню потребу кваліфікованого працівника у професійній мобільності, що проявляється в діяльності, забезпечує самовизначення, самореалізацію в житті, професії та здібності, знанняву основу професійної мобільності, самоусвідомлення особистістю готовності до професійної мобільності, прагнення особистості змінити не тільки себе, а й професійне поле та життєве середовище» [10, с. 11].

Продовжуючи думку Л. Сушенцевої, Ю. Калиновський визначає мобільність як інтегративну якість, що формується та розвивається під час діяльності людини, та надає їй можливість реалізувати свої задатки, здібності, схильності, можливості. Водночас із цим формуються такі особистісні якості, як здатність спостерігати за власними діями та вчинками, аналізувати та оцінювати їх, проєктувати та змінювати свою життєдіяльність [7].

Особливого значення мобільність, як професійна якість, набуває у сфері створення та сприйняття творів, що належать до часових та просторово-часових видів мистецтв (музика, літе-

ратура, театр, танець тощо). Вказані види мистецької діяльності пов'язані з так званою «інтелектуальною мобільністю», яку Л. Хорунжа визначає як особистісну якість, що дає можливість особистості «швидко знаходити, обробляти й застосовувати інформацію, оперативно діяти у стандартних і нестандартних ситуаціях, ефективно реалізовувати здобуті знання, вибирати оптимальні способи виконання творчих завдань» [11, с. 22].

Професійна діяльність концертмейстера у сфері музичного мистецтва нині визначається низкою характеристик, однією з яких є інтегративність. Перш за все це спричинено багатофункціональністю фортепіано. Робота концертмейстера, наприклад, над вокально-інструментальним твором передбачає: знання вокальної природи та фізіології співака; вимагає високого рівня сформованості техніко-виконавських навичок, наявності умінь звуковибудування, швидкої читки з листа та транспонування; інтуїтивного передчуття особливостей інтонування, динамічного розвитку партії вокаліста під час виконання музичного твору; обізнаності в конкретиці тембрів-регістрів оркестрових інструментів і співочих голосів. На підтвердження цього Н. Інюточкіна зазначає, що: «діяльність піаніста-концертмейстера пронизує різні сфери музичного життя і має три форми побутування: концертно-сценічну, діяльність концертмейстера в оперному класі, педагогічну» [5, с. 135–140]. Неможливо визначити ціннісну перевагу тих чи інших проявів мобільності у кожній з цих форм. Вони мають суто базові спільні властивості (виконання фортепіанної партії з урахуванням особливостей творів вокального чи вокально-сценічного жанру, знань особливостей специфіки голосу, зокрема, його типу, вимог вільного володіння фортепіано, вміння навичок швидкого читання нотного тексту з листа, вміння транспонувати тощо). Але коректним буде констатувати різні генеральні вектори зосередження уваги концертмейстера. Концертно-сценічна – може трактуватись як вершина прояву творчості тільки з урахуванням того, що вона базується на об'єднанні вище окреслених знань. Її якісна характеристика – у синтезу професійних знань, що мають прояв «тут» і «зараз», та неможливості виправлення помилок. Робота в оперному класі – це знання оперних клавірів, читання їх «за горизонталлю» та «за вертикаллю», вміння відтворювати на фортепіано особливості звучання оркестрових інструментів, що вимагає дотримання штрихів та розуміння дій диригента. Також має велике значення сама «глибина» звуковидобування, що притаманна

для репетицій оперних сцен з багатьма учасниками. Вивчаючи досвід видатних концертмейстерів, які поєднували розвинену концертну діяльність із педагогічною роботою у вищих закладах музичної освіти, можна стверджувати про величезний зв'язок та взаємовплив цих видів діяльності (А. Люблінський, Е. Шендерович, О. Островська, О. Коробова, А. Григор'єв, М. Сидорова, І. Бутова). Також учені належним чином відзначають, що «у ряду багатьох музичних професій концертмейстерство найбільш вимогливе до універсальних комунікативних здібностей. Невипадково якості, що характеризують майстерність концертмейстера, ... належать не стільки до виконавських або педагогічних, скільки до психологічних властивостей» [8, с. 3].

Таким чином, ми дійшли висновку, що структура діяльності концертмейстера передбачає її складником професійну мобільність, разом із тим указаний вид діяльності є одним з ефективних засобів формування професійної мобільності студентів-музикантів у процесі професійної підготовки.

У контексті нашого дослідження найбільш близьким щодо розуміння сутності досліджуваного феномена для нас є позиція Б. Ігошева, який тлумачить професійну мобільність як складну інтегративну якість особистості, що проявляється на двох рівнях: прояв якості діяльності, що дає змогу характеризувати людину як професійно мобільну («зовнішня» мобільність), і як сукупність певних особистісних якостей особистості («внутрішня» мобільність) [4].

«Зовнішня» професійна мобільність характеризує концертмейстера як суб'єкта творчої музично-педагогічної діяльності, що полягає:

- в освоєнні нових методик навчання, у запровадженні участі в реалізації інноваційних творчих проєктів (гра в складі тріо та квартетів, транспонування, переклад та аранжування партії фортепіано);

- в освоєнні суміжних умінь виконавсько-концертмейстерської діяльності, що здійснюється на основі базової освіти (гра в певному стильовому напрямі, здійснення контролю за якістю виконання партії соліста, знання його виконавської специфіки та причин виникнення труднощів, уміння підказати шлях до корекції недоліків.

«Внутрішню» мобільність особистості забезпечують:

- пошук нового, незвичного стосовно методів опанування та реалізації художньо-образного змісту твору;

- незгоду діяти за стереотипами та шаблонами в процесі реалізації інтерпретаційного плану музичного твору, здатність до критичного мислення, рефлексії музично-слухової інформації;
- творче відношення до організації особистої й професійної діяльності;
- володіння засобами вербальної та невербальної комунікації;
- адаптованість до сприйняття помилок соліста, здатність встановлювати необхідний зв'язок з тим чи іншим суб'єктом у процесі професійної діяльності;
- готовність до здійснення ролі диригента в процесі відтворення ансамблевого твору;
- наявність швидкої реакції: уміння слухати партнера під час спільного музикування, високий ступінь емоційної чуйності і швидкість емоційної реакції;
- здатність ефективно пристосовуватись до інтерпретаційних змін в умовах концертної діяльності.

Наголошуючи на комплексній природі професійної мобільності (професійні знання, виконавські вміння та навички, особистісно-психологічні та соціально-комунікативні характеристики), можна дійти висновку щодо її загального структурного складника. Визначаючи структурні компоненти професійної мобільності концертмейстера в умовах навчання у вищих навчальних закладах, ми зупинили увагу на єдності цих компонентів. Підґрунтя цієї роботи становили положення дисертаційного дослідження І. Бутової, яка розглядає структуру професійної мобільності концертмейстера як комплекс поєднаних між собою трьох компонентів, що здатні зумовлювати ефективність інтерпретаційної діяльності в різних умовах професійного контексту [1].

На думку вченої, когнітивно-діяльнісний компонент виконує роль фундаменту професійної мобільності. Він містить систему спеціальних знань у різноманітних галузях музичного мистецтва та концертмейстерської діяльності. Багатопрофільна сутність концертмейстерської діяльності зумовлює необхідність володіння знаннями різних галузей виконавського мистецтва. Діяльнісний складник професійної мобільності становить комплекс музично-виконавських умінь та навичок, що сприяє розвитку здатності до узгоджених дій.

До другого компонента вчена відносить особистісно-психологічні характеристики професійної мобільності, що полягають у сфері знань галузі музичної психології та педагогіки.

Вони служать для реалізації педагогічної функції, створення комфортної психологічної обстановки творчого процесу.

До третього компонента віднесено соціально-комунікативні характеристики, що забезпечують якість відносин у колективі та направленість на партнера [1].

Спираючись на результати дослідження І. Бутової, нами виокремлено такі компоненти структури професійної мобільності концертмейстера в умовах навчання у вищих навчальних закладах, як: *художньо-когнітивний, особистісно-рефлексивний, творчо-комунікативний*. Структуру *художньо-когнітивного компонента* становлять: знання інтерпретаційних особливостей музичних творів різних жанрів і стилів, обізнаність у конкретиці тембрів-регістрів оркестрових інструментів і співочих голосів, вміння здійснювати контроль за якістю виконання партії соліста, наявність техніко-виконавських навичок та умінь звуковибудування, знання психофізичних особливостей та виконавських особливостей соліста. *Особистісно-рефлексивний компонент* передбачає дійову спроможність у стандартних і нестандартних ситуаціях, доцільність реалізації здобутих знань, добір оптимальних способів прилаштування до соліста, інтуїтивного передчуття інтонаційного та динамічного розвитку партії соліста під час виконання музичного твору. *Творчо-комунікативний компонент* структури професійної мобільності музиканта-концертмейстера включає здатність до узгоджених дій: уміння коректно та швидко вносити інтерпретаційні корективи, художньо досконало втілювати творчі знахідки в умовах реалізації педагогічної взаємодії на діалогічній основі.

Висновки. Мобільність – це інтегральна характеристика особистості, що забезпечує динамізм перебігу пізнавально-виконавських процесів, оперативність виконання інтерпретаційно-практичних дій, швидкість встановлення контактів із солістами та слухачами, високу адаптивність до змін щодо умов навчальної та професійної діяльності.

Формування навичок мобільності є механізмом особистісної та професійної самореалізації здобувачів вищої освіти в галузі знань «Музичне мистецтво».

Концертмейстерська діяльність є одним з актуальних і ефективних засобів формування професійної мобільності майбутніх педагогів-музикантів у процесі фахової підготовки. З цієї точки зору професійна мобільність відображає здатність

і готовність індивіда до постійних змін своєї професійної позиції, статусу, переміщень у професійній сфері на основі певних ціннісних орієнтацій, особистісних властивостей.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Бутова И.А. Формирование профессиональной мобильности музыканта-концертмейстера в процессе обучения в музыкальном колледже : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Южно-Уральск. гос. ин-т искусств имени П.И. Чайковского, Екатеринбург, 2011. 217 с.

2. Василенко И.В. Социокультурная мобильность как философская проблема : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.11. Волгоградский гос. техн. ун-т, Волгоград, 1996. 21 с.

3. Горюнова Л.В. Профессиональная мобильность специалиста как проблема развивающегося образования России : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.08. Рост. гос. пед. ун-т. Ростов-на-Дону, 2006. 39 с.

4. Игошев Б.М. Развитие профессиональной мобильности специалистов – перспективное направление деятельности педагогического университета. *Педагогическое образование и наука*. Москва, 2008. Вып. 6. С. 74–78.

5. Инюточкина Н.В. О проблемном содержании педагогического этапа работы концертмейстера с певцом. *Проблеми взаємодії мистецтва, педагогіки та теорії і практики освіти* : зб. наук. праць. Харків : Стиль-Іздат, 2003. Вип. 11. С. 135–140.

6. Калиновский Ю.И. Развитие социально-профессиональной мобильности педагога в контексте социокультурной образовательной политики региона : дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.031. Ин-т образования взрослых Рос. акад. образования. Санкт-Петербург, 2001. 464 с.

7. Калиновский Ю.И. Праксиология исследовательской деятельности. Соликамск : СГПИ. 2008. 236 с.

8. Островская Е.А. Психологические аспекты деятельности концертмейстера в музыкально-образовательной сфере инструментального исполнительства : дис. ... канд. искусств. : 17.00.02. Тамб. гос. муз.-пед. ин-т им. С.В. Рахманинова. Тамбов, 2006. 233 с.

9. Сорокин П.А. Общедоступный учебник социологии. Статьи разных лет. Москва : Наука. 1994. 560 с.

10. Сушенцева Л.Л. Професійна мобільність як сучасна педагогічна проблема. *Креативна педагогіка*. Вінниця, 2013. № 3. С. 129–141. URL: https://vmurof.uu.edu.ua/upload/Naukovo_doslidna%20robota/Elektronni_vidannya/Kreativna_pedagogika_Vinnitsya__2010_3.pdf#page=129.

11. Хорунжа Л.А. Формування інтелектуальної мобільності старшокласників у навчальному процесі загальноосвітньої школи : автореф. дис. канд. пед. наук. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2009. 22 с.

REFERENCES

1. Butova, I.A. (2012). Formation of professional mobility of a musician-accompanist in the process of studying at a music college. (Dis. kandidata ped. nauk). Yuzhno-Uralskiy gosudarstvennyy institut iskusstv imeni P.I. Chaykovskogo, Yekaterinburg [in Russian].
2. Vasilenko, I.V. (1996). Sociocultural mobility as a philosophical problem. (Avtoreferat dis. kand. filos. nauk). Volgogradskiy gos. tekhn. un-t, Volgograd [in Russian].
3. Goryunova, L.V. (2006). Professional mobility of a specialist as a problem of developing education in Russia. (Avtoref. dis. d-ra ped. nauk). GOU VPO “Rostovskiy gosudarstvennyy pedagogicheskiy universitet”, Rostov-na-Donu [in Russian].
4. Igoshev, B.M. (2008). The development of professional mobility of specialists is a promising area of activity of the pedagogical university. *Pedagogicheskoe obrazovanie i nauka*, 6, 74–78 [in Russian].
5. Inyutochkina, N.V. (2003). On the problematic content of the pedagogical stage of the concert master’s work with the singer. *Problemy vzyemodiyi mystetstva, pedahohiky ta teorii i praktyky osvity: zb. nauk. prats’* (Vyp. 11, 135–140). Kharkiv: Vyd-vo “Styl’-Izdat” [in Ukrainian].
6. Kalinovskiy, Yu.I. (2001). Development of the social and professional mobility of the andragog in the context of the sociocultural educational policy of the region. (Dis. d-ra ped. nauk). In-t obrazovaniya vzroslykh Rossiyskoy Akademii Obrazovaniya, Sankt-Peterburg [in Russian].
7. Kalinovskiy, Yu.I. (2008). Praxeology of research activity. Solikamsk: SGPI [in Russian].
8. Ostrovskaya, Ye.A. (2006). Psychological aspects of the accompanist’s activities in the musical and educational sphere of instrumental performance. (Dis. kand. iskusstv). Tambovskiy gosudarstvennyy muzykalno-pedagogicheskiy institut im. S.V. Rakhmaninova, Tambov [in Russian].
9. Sorokin, P.A. (1994). Public textbook of sociology. *Stati raznykh let*. Moskva: Nauka [in Russian].
10. Sushenceva, L.L. Professional mobility as a modern pedagogical problem. *Kreatyvna pedahohika*, 3, 129–141. Retrieved from: https://vmurol.uu.edu.ua/upload/Naukovo_doslidna%20robota/Elektronni_vidannya/Kreatyvna_pedagogika_Vinnitsya__2010_3.pdf#page=129 [in Ukrainian].
11. Khorunzha, L.A. (2009). Formation of intellectual mobility of high school students in the educational process of secondary school. (Avtoref. dis. kand. ped. nauk). *Kharkivs'kyi natsional'nyi pedahohichnyi un-t im. H.S. Skovorody*, Kharkiv [in Ukrainian].